

3. S Taboj se duh nam v preteklost ozira,
Dobo častito imaš za saboj.
Krasna vsa pota so Tvojega tira,
Polen zasluge dni Tvojih je broj.
4. Zvesto, kar stan Ti veleva, spolnuješ,
V slavo domovju si živel svoj dan;
V blagor človeštvu neumorno deluješ,
Storil zmir več si, kot bil si dolžan.
5. Vigred minola Ti je in poletje,
Tvoja je doba jesenski zdaj čas;
Verlega dela postalo je cvetje
Z zernjem neštetim napolnjeni klas.
6. Iskreno danes se Ti zahvaluje
Tebi prevdanih „Danicarjev“ krog;
Celo domovje Te vneto spoštuje,
Vsi Ti dans kličemo: živi Te Bog!
7. On Te še mnoga ohrani nam leta,
Da še deluješ za dom tak zvesto;
Venec plačila Ti angelj že spleta,
Da Ti bo venčal ž njim v raji glavo.



Domoznanstvo kranjske vojvodine.

Spisal **iv. Lapajne.**

(Dalje.)

V materialnih stvareh se je bilo Kranjske-j deželi mnogo zahvaljevati poslednjemu Habsburžanu. On je v povzdigo trgovine in obrta ukazal narediti prve umeteljne ceste skozi notranjo Avstrijo. Na Kranjskem so začeli delati ceste 1720. l. in skoro potem, 1832. l., uravnavati Savo. 1724. l. so pri Črnevčah postavili čez njo most.

Marija Terezija (1740 — 1780).

Marija Terezija je s krepko roko prišla za vajeti vladarstva. Ustanovilo se je tako imenovano „deželno-gospodarsko namestništvo in komora“ in njih organi „okrožna oblastva“. Mogočno je vplivala na promet in delanje cest, na povzdigo poljskega stanu, katerega je smatrala cesarica za „podstavo in največjo moč državino“, in prvič se je kmetu olajšala tlaka in urbarska podložnost (1775. l.). Ko je 1756. l. Marija Terezija pričela boj s Prusom, udeleževale so se kranjske dežele sinovi vseh slavni dejanj na nemških in avstrijskih bojiščih.

V sedemletni vojski je naše stolno mesto mnogo žrtvovalo in plačevalo je velike vojne davke. Cesarica je skazala ljudstvu neprecenljivo dobroto, ker je oživela ljudsko šolo, ki je bila propala v vihri proti-reformacijske dobe. Pri tem je pomagal Kranjec, Blaž Kumerdej, porojen v Bledu; izročil je cesarici načrt, kako bi se kmetje mogli učiti slovenskemu in nemškemu pisanju in čitanju. V 1775. l. ustanovila se je tudi na Kranjskem normalka. Kumerdeja so pozvali v šolsko komisijo za Kranjsko. Poslednjih zaslug o šolstvu si je nabral Brižinski grajski glavar v Loki, grof Edling, porojen v Ajdovščini. Preložil je na slovenski jezik bistveno vsebino „Metodike“ in „Mali katekizem“ in 1777. l. izdal svojo knjigo z naslovom „Forderungen an Schulmeister und Lehrer der Trivialschule“ tudi v slovenskem jeziku. Šola, ki je bila po lastnih besedah slavnej cesarici „srčno veselje“ kazala je dobre uspehe; 1776. l. dobil je Kamenik ljudsko šolo, a 1778. l. se je pričela v Rudolfovem.

Ako je užé Karol VI. skrbel o izboljšavi potov za občilo, storila je to še bolj Marija Terezija. Velik vpliv je imela delavnost cesaričina na poljedelstvo. Ona je najprva

izprožila misel, naj se združijo ločene moči. Tako so se osnovale prve poljedelske družbe. Kranjska je imela prvi svoj zbor pod imenom „poljedelske družbe“ 1767. l. Kmetske ljudi je unemala poljedelska družba s svojim vzgledom. Anton Janša, preprost kmet iz Bodinj nad Radovljico, bil je tako izvrsten čebelar, da je vzbudil pozornost na Dunaji, kamor so ga pozvali za učitelja čebelarstva. A največjo dobroto je storila cesarica naše domovini, ko je pričela velikansko delo — usuševanje Ljubljanskega barja. P. Gabrijel Gruber napravil je 1762. l. vodotočno zatvornico. Vodotoč ali prekop, ki nosi njegovo ime, začeli so kopati 1773. l.

Na slovenskem književnem polju, ki je bilo od reformacijske dobe ledina, vzbujal je pater Marko Pohlin s svojimi mnogobrojnimi spisi večjo delavnost. Njegova kranjska gramatika, ako tudi nedovršena, čakala je dveh natisov.

Cesar Jožef II. (1780 — 1790).

Marija Terezija je bila vzela sicer svojega sina Jožefa II. za sovladarja, vendar je poslednji še le po smrti svoje matere prišel na dan z lastnimi premembami in prenaledbami. Prvi njegov ukaz, tolerančni edikt je bil, da je dal tudi drugim veroizpovedanjem (protestantom, reformirancem in pravoslavnim) večjo svobodo, dasiravno je katoliško vero za državno proglasil. Na Kranjskem je odpravil polagoma samostane (1782—1784—1786. l.) v Kostanjevici, Zatičini, Bistri. Od razpuščenih samostanov premoženje, katero je bilo precej veliko, uporabilo se je za ustanovitev šolskih in siromaških zalog, katere je ta ljudomili vladar ustanoviti ukazal.

Razpustil pa Jožef II. takih samostanov ni, kateri so se pečali s šolstvom, ali ki so bili za božjo službo ali za postrežbo bolnikov potrebni. Nepotrebne podružnice so se odpravile, iz potrebnih pa župnije ustanovile, kajti jako veliko župnij, kuracij in lokalokij se je ustanovilo po tem, ko je bil cesar Jožef II. več samostanov razdril. Iz razpuščenih samostanov so morali duhovni na nove župnije iti.

Cesar Jožef II. je posebno za svoje podložnike kmečkega stanu skrbel. Grofom je precej oblasti nasproti podložnikom odbil. Oni niso smeli ž njimi več tako delati, kakor bi se jim zljubilo. Okrožnim gosposkam je naročil, naj zaslišijo tožbe podložnikov zoper graščine in naj jih branijo. Ker je Jožef II. v marsičem prostemu ljudstvu zljajšal bremena, zato je njemu nepozabljen. Gledé lastništva zemljišč je Jožef II. izdal naredbo, da zemljišče ni več nazaj prišlo gruntnemu gospodu, t. j. grofu. Pri tem je ostalo tudi v bodočih časih. Cesar Jožef II. je dal tudi vse grunte zmeriti, da bi se davek le po njih velikosti plačeval. Po njegovem ukazu je bil samo dvojni davek, cesarski ali deželni in davek gruntnemu gospodu. Toda po tem se ni ravnalo; kajti po cesarjevej smrti so vse to ovrgli. Leta 1781. je Jožef II. odpravil robstvo in l. 1783. delo na tlako, ki se je odkupila z denarjem, živežem itd.

Normalne šole so si za človekoljubivega cesarja krepko pomagale. Ljubljanski magistrat je odprl v Trnovem še dve začetni šoli in zidal tamkaj šolsko poslopje. Nekdanji frančiškanski samostan se je priredil za normalno in gimnazijo. V mestih po deželi so se množili učenci, v Idriji n. pr. od 60 na 320. Ljubljanski gimnazij je dobil 1731. l. nov učni načrt, po katerem je bila predpisana v petem razredu deželna in habsburška domača zgodovina. Začelo se je delovati tudi na znanstvenem polju. Anton Linhart nam je poklonil prvi po virih in kritično sestavljeni oddelek naše deželne zgodovine („Versuch einer Geschichte Krains und der übrigen Slaven Österreichs“. V Ljubljani. 1788. in 1791. l. pri Egru, dva zvezka). Deželno prirodopisje je bogatil profesor Hacquet z nadaljevanjem svojih priobčevanj o kranjskem rastlinstvu. Kmetski sin Jurij Vega (porojen v Zagorici, v Moravškej fari) je nastopil pot svoje slave za cesarja Jožefa kot

topničarski častnik z delom „Mathematische Vorlesungen“ in s svojimi, po vsem svetu slovečimi „Logarithmentafeln“. Tudi slovenska književnost se je oživela. Mladi frančiškan Marcel Vodnik je objavil prve poskušnje svojega pesniškega talenta v „Pisanicah“, ki jih je pošiljal med ljudi pater Marko Pohlin od 1779. do 1781. l.

Vdovsko učiteljsko društvo.

V 2. dan septembra t. l. pri občnem zboru „Društva v pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam“, vnela se je živahna debata radi premembe pravil; zaključek iste je bil, da ostanejo pravila, kakoršna so, a vendar ima odbor tekom leta pretresovati pravila in ozirati se na mnénja, izražena v domačih listih ter pravico k sejam tudi neodbornike poklicati.

Da so mnénja radi pravil različna, da je odborova naloga v tej zadevi silno težavna, je očitno, ker ustreči $\frac{3}{4}$ društvenikom ni mala stvar.

V preudarek navajam moj načrt o zadevi premembe pravil, oziroma le par §§ taistih.

1. Društvenik je lahko vsak učitelj javnih šol na Kranjskem.

2. Društvenik plača pristopnine toliko goldinarjev, kolikor let je star, a letnina se ravná po pristopu ozirajoč se na službena leta in sicer:

Ako kdo pristopi do 10. službenega leta, plačuje letnine po 6 gld., od 10. do 15. leta po 9 gld., od 16. do 20. leta po 12 gld., od 21. do 25. leta po 15 gld., od 26. do 30. leta po 18 gld., od 31. do 35. leta po 21 gld., od 36. do 40. leta po 24 gld.

Tako bi bilo razmerje vplačevanja pravilno toliko, da kolikor kasneje kdo ud postane, toliko več mora potem letnine plačevati, kajti ta, ki je v prvih 10 letih vstopil, je užé precej doneskov vplačal, a ta, ki vstopi z 21. službenim letom, mora nekako tudi te zneske doprinesiti, kajti oba, oziroma obeh vdove imati enako pravico.

3. Letnina se preneha plačevati, ko je bil kdo 30 let pri društvu, a ostanejo mu iste pravice kot drugemu plačujočemu društveniku.

To so moje misli o tej zadevi, dostavljam samo to, da vdove kakor sirote naj imajo vedno enaki donesek, saj vse brez izjeme so prav potrebne, posebno ako jih mož ostavi v dobi, ko so otroci še nepreskrbljeni.

Fr. Ks. Trošt.

Književnost.

Logaško okrajno glavarstvo. Zemljepisni in zgodovinski opis. Uredil Vojteh Ribnikar. V Logatecu. Izdalo „Društvo učiteljev in šolskih prijateljev okraja Logaškega“. Tiskal R. Šeber v Postojini. Obseg: Babino polje, spisal učitelj B. Schuller; Begunje, spisal nadučitelj Jos. Žirovnik; Bloke, spisal nadučitelj Ivan Treven; Cérknica, spisal nadučitelj Drag. Dremelj; Črni Vrh, spisal nadučitelj Ivan Pipan; Dolenji Logatec, spisal nadučitelj Vojteh Ribnikar; Godovič, spisal učitelj Rudolf Piš; Gorenji Logatec, spisal nadučitelj Vojteh Ribnikar; Godovič, spisal učitelj Josip Turk; Hotederšica, spisal Miha Kabaj; Idrija, spisal nadučitelj Jakob Jeglič; Ledine, spisal nadučitelj Josip Benedek; Rakek, spisal nadučitelj Ivan Požnenel; Rovte, spisal učitelj Alojzij Sežun; Stari Trg pri Ložu, spisal nadučitelj L. Mandeljc, učitelja Miha Poklukar in Fr. Schiffrer in učiteljica Marija Kavčič; Sv. Vid nad Cérknico, spisal učitelj Henrik Likar; Unec, spisal nadučitelj Peter Rabič; Vojsko, spisal učitelj Drag. Weber; Zavrac, spisal nadučitelj Leopold Božič; Spodnja Idrija, spisal učitelj Leopold Punčuh.

Toliko raznih gg. pisateljev (med njimi tudi pisateljica) je nabralo vsak po svoji moči dobrega blaga za splošno rabo, za dom in šolo. Tak opis z združenimi močmi je gotovo vsemu okraju v veliko korist in slavo ter je gg. tovarišem v drugih okrajih v lepo posnemo.